

УДК 327(510):323.1

**Кравець Роман
Сєроєдова Наталія**

**ПРИНЦИП
«ОДНА КРАЇНА,
ДВІ СИСТЕМИ»
У ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОМУ
ПРОЦЕСІ КНР**

Стаття присвячена всебічному аналізу принципу «Одна країна, дві системи» (ОКДС) як фундаментальної концепції зовнішньополітичної доктрини КНР та ключового інструменту її стратегії мирного возз'єднання. Концептуальні основи принципу, закладені Ден Сяопіном наприкінці 1970-х – на початку 1980-х років, спочатку були розроблені як пропозиція для Тайваню, а пізніше були адаптовані для вирішення питання статусу Гонконгу. Підписання Спільної китайсько-британської декларації 1984 року та конституційно-правове закріплення принципу у статті 31 Конституції КНР, що поклало початок унікальному правовому та економічному експерименту в рамках єдиної держави. Використовуючи кризово-трансформаційний підхід, дослідження простежує еволюцію САР Гонконг через чотири ключові кризи: переговорний процес 1982-1984 років, потрясіння 1989 року після розстрілу протестів на площі Тяньаньмень, зростання централізаційних тенденцій після 1997 року та четверту, найруйнівнішу фазу 2014-2020 років, яка охопила «Революцію парасольок». Також увага приділяється аналізу «регуляторного розриву» між правовими системами Гонконгу та материкового Китаю – незалежною системою корпоративного та фінансового права, як основи економічного процвітання Гонконгу як світового фінансового центру. Досліджено стратегічне значення принципу в контексті тайванського питання, проаналізовано «Двосистемний план для

Тайваню», оголошений Сі Цзіньпіном у 2019 році, розглянуто дискусії між консервативним та прогресивним таборами китайської експертної спільноти щодо його змісту, а також задокументовано відмову Тайваню від цієї моделі в результаті подій у Гонконзі після 2020 року. Окремо досліджується геополітичний вимір тайванського питання в контексті відносин між КНР та США. Аналізується культурний аспект китайської «м'якої сили» – зокрема, медійна експансія через CGTN та освітню дипломатію. Зроблено висновок про наявність глибокої онтологічної суперечності між декларованою автономією та реальною централізацією управління, що зрештою призвело до фактичної ліквідації моделі «Двох систем» у Гонконзі та дискредитації принципу ОКДС як механізму залучення Тайваню до возз'єднання.

Ключові слова: принцип «одна країна, дві системи»; Гонконг; Тайвань; зовнішня політика КНР; автономія; Сі Цзіньпін; м'яка сила.

Постановка проблеми і та її зв'язок із науковими чи практичними завданнями. Принцип «Одна країна, дві системи» (ОКДС) є одним із найскладніших та найбільш інноваційних політико-правових конструктів у сучасній міжнародній практиці. Виникнувши як прагматичний механізм вирішення питання про повернення Гонконгу під юрисдикцію КНР, він поступово перетворився на ключовий інструмент зовнішньополітичної стратегії Пекіна. Проблема дослідження полягає у виявленні внутрішньої суперечності між задекларованим принципом автономії та реальною тенденцією до централізації.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Питання реалізації принципу ОКДС висвітлено у роботах Е. Со [4], В. Оверхолта [3], Ч. Вея [5], Г. Юнга та Ф. Хуанга [6], а також Л. Бай щодо культурного виміру китайської «м'якої

сили» [1]. Тайванський аспект системно проаналізовано А. Ф. Їяо та Б. С. Гледзер [7]. Невирішеними залишаються питання синтезу кризово-трансформаційної, геополітичної та культурно-дипломатичної перспектив у єдиній аналітичній моделі оцінки ефективності ОКДС.

Метою статті є всебічний аналіз принципу ОКДС як інструменту зовнішньополітичного процесу КНР. У дослідженні розглядаються концептуальні витоки принципу, чотири фази інституційних криз, економічний вимір «регуляторного розриву», тайванський та геополітичний виміри, а також роль «м'якої сили» у підтримці зовнішньополітичних ініціатив Пекіна.

Об'єктом дослідження є зовнішньополітичний процес Китайської Народної Республіки в контексті реалізації її стратегії мирного возз'єднання.

Предметом дослідження є принцип «Одна країна, дві системи» як інституційний та дипломатичний інструмент зовнішньої політики КНР: його концептуальні витоки, механізми реалізації, трансформації криз та ефективність у контексті гонконгської та тайванської проблематики.

Виклад матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів

Концептуальні витоки та стратегічна архітектура ОКДС

Концептуальні основи ОКДС були закладені Ден Сяопіном у 1979 році, спочатку як пропозиція для Тайваню. Після того, як Тайбей відхилив ідею, її було адаптовано до гонконгського контексту. Переговори 1982–1984 років між Ден Сяопіном та М. Тетчер завершилися підписанням Спільної китайсько-британської декларації, яка гарантувала автономію Гонконгу на 50 років [3, с. 7]. Стаття 31 Конституції Китайської Народної Республіки 1982 року забезпечила нормативну базу для створення Спеціальних адміністративних районів (САР) [5, с. 130]. Ден Сяопін очікував, що успішне впровадження Угоди про державний розвиток Гонконгу спонукатиме Тайвань до

возз'єднання, до 2047 року материковий Китай мав розвинутися до рівня, який зробить його привабливим партнером [3, с. 7].

Регуляторний розрив та фінансове домінування Гонконгу. Фундаментом економічного процвітання Гонконгу є «регуляторний розрив» – незалежна система корпоративного та фінансового права, заснована на британських засадах загального права (commonlaw), що докорінно відрізняється від соціалістичної правової системи КНР [6, с. 191]. У 2013 р. ВВП на душу населення Гонконгу сягнув 52 700 дол. США, а місто входило до тріади провідних світових фінансових центрів разом із Лондоном та Нью-Йорком [6, с. 193–194]. Для КНР Гонконг виконував чотири функції: фінансиста, торговельного партнера, посередника та вітрини Китаю як держави, яка гарантує автономію. Збереження цього статусу прямо залежало від здатності Пекіна дотримуватися принципу незалежності правової системи в рамках ОКДС.

Чотири кризи реалізації ОКДС

Перша криза (1982–1984) була економічною панікою через повідомлення про намір Пекіна відновити суверенітет, після гонконгський долар знецінився, ринок нерухомості обвалився більш ніж удвічі, а відтік капіталу склав близько 20 мільярдів доларів США [4, с. 103]. Реакцією стало публічне висловлення позиції ОКДС та підписання Спільної декларації.

Друга криза (1989 р.) – стрілянина на площі Тяньаньмень знизила рівень довіри до КНР. Того року колонію залишали понад 50 000 осіб. А призначений Лондоном губернатор К. Паттен розпочав демократизацію Законодавчої ради, що викликало гнів Пекіна [3, с. 9].

Третя криза (після 1997 року) – спроба Пекіна запровадити закон про національну безпеку у 2003 році спровокувала півмільйонні протести. Законопроект було відкликано, компромісом стала угода СЕРА та

подальша економічна інтеграція [4, с. 108].

Четверта криза (2014 р. – дотепер) – відмова Пекіна надати реальне загальне виборче право спровокувала «революцію парасольок». У 2015–2017 роках китайські спецслужби незаконно викрали гонконгських журналістів та мільярдера СяоЦзяньхуа. У 2017 році Міністерство закордонних справ Китайської Народної Республіки оголосило Спільну декларацію 1984 року «суто історичним документом, який не має практичного значення» [3, с. 15]. Кульмінацією фактичналіквідація автономії та підпорядкування САР адміністративній вертикалі КПК [3, с. 13-14].

«План двох систем для Тайваню»

2 січня 2019 року Сі Цзіньпін вперше оголосив про «План двох систем для Тайваню», тим самим визнавши, що гонконгська модель ОКДС підходить для возз'єднання [7, с. 2]. Незважаючи на обіцянки «демократичних консультацій» та поваги до тайванського способу життя, Біла книга 2022 року вилучила ключові гарантії з попередніх документів, зокрема, право Тайваню на утримання власних збройних сил та адміністрації [7, с. 2]. Це збігається з баченням консервативного табору, який наполягає на повній «десуверенізації» та впровадженні принципу «патріоти правлять Тайванем», тоді як прогресивний табір пропонує значно вищий ступінь автономії з елементами федералізму [7, с. 4–8]. Тайванське суспільство, очевидці знищення автономії Гонконгу, відтоді відкидає будь-які варіанти для ОКДС.

Геополітичний вимір та «м'яка сила» КНР. Ерозія гонконгської моделі загострила протистояння між США та Китаєм щодо Тайваню. США підтримують «стратегічну неоднозначність», офіційно «беручи до уваги» позицію Пекіна, не визнаючи повністю суверенітету КНР над островом. На саміті G20 у листопаді 2022 року Дж. Байден підтвердив, що американська «політика одного Китаю не змінилася», водночас заперечивши намір допустити односторонню зміну статус-кво [2]. Щоб компенсувати репутаційні втрати, КНР вдається до «м'якої сили», зокрема, телеканалу CGTN, та

залучення іноземних студентів [1, с. 67]. Однак внутрішня цензура та авторитарна модель управління підбивають привабливість цих ініціатив. Частковий провал «м'якої сили» відображає провал принципу ОКДС для Тайваню.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку

Принцип ОКДС виявив глибоку внутрішню суперечність, задуманий як механізм рівноправного співіснування двох систем, він поступово перетворився на інструмент поглинання. Авторитарна структура КПК виявилася нездатною терпіти неконтрольовану автономію. Успіх Гонконгу як світового фінансового центру, не врятував місто від централізації. 2020 рік став кульмінацією, концепція «Одної країни» повністю поглинула ідею «Двох систем». Для тайванського питання деградація гонконгської моделі є фатальною – жодні декларації не відновлять довіру тайванського суспільства. Майбутнє регіональної стабільності в Індо-Тихоокеанському регіоні залежатиме від балансу сил між Китаєм та Сполученими Штатами, а не від привабливості інституційних пропозицій Пекіна.

Список використаної літератури

1. Бай Л. Культурний вимір «м'якої сили» Китаю. Історико-політичні проблеми сучасного світу. 2023. № 48. С. 63–73. DOI: 10.31861/mhpi2023.48.63-73.
2. Gangitano A. Biden tells Xi 'One China' policy toward Taiwan has not changed. The Hill. URL: <https://thehill.com/homenews/administration/3734233-biden-tells-xi-one-china-policy-toward-taiwan-has-not-changed/> (дата звернення: 03.03.2026)
3. Overholt W. H. Hong Kong: The Rise and Fall of «One Country, Two Systems». Cambridge, MA : Ash Center for Democratic Governance and Innovation, Harvard Kennedy School, 2019. 36 с.
4. So A. Y. «One country, two systems» and Hong Kong–China national integration: a

- crisis-transformation perspective. *Journal of Contemporary Asia*. 2011. T. 41, № 1. C. 99–116. DOI: 10.1080/00472336.2011.530039.
5. Wei C. «One country, two systems» and the realization of the complete reunification of China: a synthesis of narrative reviews. *Chinese Studies*. 2023. T. 12, № 02. C. 126–139. DOI: 10.4236/chnstd.2023.122012.
 6. Yeung H., Huang F. «One country two systems» as bedrock of Hong Kong's continued success: fiction or reality? *Boston College International & Comparative Law Review*. 2015. T. 38, № 191. C. 190–224.
 7. Yiyao A. F., Glaser B. S. Interpreting Xi Jinping's «Two Systems» Taiwan Plan. *GMF*. 2024. C. 15

Kravets Roman, Seroyedova Natalia – students of the Faculty of International Relations, Political Science and Sociology of Odesa I. I. Mechnikov National University

THE “ONE COUNTRY, TWO SYSTEMS” PRINCIPLE IN THE FOREIGN POLICY PROCESS OF THE PRC

The article provides a comprehensive analysis of the principle of "One Country, Two Systems" (OCTS) as a fundamental concept of the foreign policy doctrine of the PRC and a key instrument of its strategy of peaceful reunification. The conceptual foundations of the principle, laid down by Deng Xiaoping in the late 1970s and early 1980s, were initially developed as a proposal for Taiwan and later adapted to address the issue of Hong Kong's status. The signing of the Sino-British Joint Declaration of 1984 and the constitutional enshrining of the principle in Article 31 of the Constitution of the PRC initiated a unique legal and economic experiment within the framework of unified sovereignty. Applying an analytical framework of crisis and transformation, the study traces the evolution of the OCTS through four structural crises: the negotiation panic of 1982-1984, the deep disillusionment caused by the Tiananmen Square massacre of 1989, the creeping centralization after the transfer of sovereignty in 1997, and the fourth and most important crisis of 2014-2020, encompassing the Umbrella

Revolution. Considerable attention is paid to the analysis of the “regulatory gap” between the legal systems of Hong Kong and mainland China – an independent system of corporate and financial law built as the institutional basis for Hong Kong’s prosperity as a global financial center. The study examines the strategic significance of OCTS in the context of the Taiwan issue: it analyzes Xi Jinping’s 2019 “Two Systems” plan for Taiwan, examines the debate between conservative and progressive camps in the Chinese expert community about its essence, and documents Taiwan’s categorical rejection of this model in light of the events in Hong Kong after 2020. The geopolitical dimension of the Taiwan issue is examined through the prism of China-US relations. The cultural dimension of China’s “soft power”, including the expansion of media through CGTN, and educational diplomacy, is analyzed as a supporting tool to support China’s foreign policy initiatives. The article concludes that there is a deep ontological contradiction between the proclaimed principle of a high degree of autonomy and the practical tendency towards centralization, which ultimately led to the de facto elimination of the "Two Systems" model in Hong Kong and the complete discrediting of the OCTS as a mechanism for involving Taiwan in reunification.

Keywords: «One Country, Two Systems»; Hong Kong; Taiwan; PRC foreign policy; autonomy; soft power.

Рекомендовано до друку –
к. і. н., доцентом Глебовим В. В.

Стаття надійшла в редакцію
07.05.2026 р.